

ЖУМАНИЁЗ ЖАББОРОВ

ЙИЛЛАР УТИБ!...

ёхуд

УЖАРЛАР ТАҚДИРИ

2 парда, 9 кўринишли
музикали лирик-драматик
қисса

¹ Абдурашид Раҳимов билан ҳамкорликда ёзилган.

ҚАТНАШАДИЛАР

О з о д а.
Қ а л а н д а р.
Д и л м у р о д.
К е л д и ё р.
Д у р д о н а.
Қ у в о н д и қ.
Т о ж и в о й.
Ф а х р и д д и н.
Г у л и.
Ш и р и н.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Замонавий хонадон. Эрталаб. Оила нонушта ҳаракатида. Музыка садолари. Дилмурод шитоб билан кийиниб, енгил-елпи чой ичиб, тезроқ кўчага чиқмоқчи. У шўх куйлайди.

Дилмурод

Вақт кетса — нақдинг кетгай,
Нақд кетса — бахтинг кетгай.
Уйғонмай туриб офтоб,
Тез ювиниб ишга чоп.
Бахтингни меҳнатдан топ.
Бино қуриб, ёз китоб,
Ҳар ишда бор сарҳисоб!
Бекор ўтган ҳар лаҳза
Кўнгилга солур ларза.
Вақт қадрин билса одам,
Яшнар кўзига олам.
Чаққон ташланур қадам,
Бўлгайдир соғлом, бардам,
Омад ёр бўлгай ҳар дам!

Қўшиқнинг охирида Қаландар, изма-из Озода чиқишади.

Дилмурод. Қалай? *(Қўшни хонага ўтади.)*
Қаландар. Чакки эмас, ўғлим. *(Озодага.)* Сиз
министрлик биносида эмас, хоним, уйимиздасиз. Ҳа-

деб буйруқ беравермасангиз бўлармиди. Насихат эмас, маслаҳат-да. Бу, биринчидан. Иккинчидан, бу уйда, янглишмасам, буйруқ беришга ҳақли ягона ким-са... Мен бўлсам керак. Кўнглингизга олмангу, шунақароқ, шекилли...

О з о д а. Ҳа, бу уйда асосий буйруқбоз — сиз. Соҳиби фармон.

Қ а л а н д а р. Уйланг, Озодахон, бу гоят ҳаётий масала!

О з о д а. Қаландар ака, ҳар қандай бино энг аввало мақсадга хизмат қилиши керак.

Қ а л а н д а р. Лекин у санъат асари ҳам бўлиши керакми?

О з о д а. Сиз қураётган бино санъат кошонаси ёки маданият қасри эмас-ку, азизим.

Қ а л а н д а р. Мана шу ерда янглишяпсиз, Озодахон. Ёш авлод билим-ҳунар ўрганадиган бу даргоҳ ички ва ташқи гўзаллиги билан ҳам ўзига жалб қилиб туриши керак.

О з о д а. Сиз фантазияга қанот боғлаб, яна давлат хазинаси имкониятларини унутяпсиз.

Қ а л а н д а р. Сиз мансабда юқорилаб, ўзгариб қолдингиз, хоним. Ҳамма нарсани етти ўйлаб, бир кесаман дейсиз. Дангаллик, журъат етишмаяпти.

О з о д а. Бу ҳақда фақат бошқармада гаплашамиз, соҳиби фармон.

Қ а л а н д а р. Аслида, уйда ҳам масъулу соҳиби фармон ўзларику-я.

Му з и к а

(Дуэт)

Сиз уйда офтобимиз,
Сизга бизлар тобемиз.
Фақат юракдан бўлсин
Саволу жавобимиз.

О з о д а х о н

Бу сўзингиз заб яхши,
Яхши сўз — инсон нақши.
Сиз қалбим соҳибисиз,
Тақдирнинг менга бахши.

Қ а л а н д а р

Порлаб турар кўзингиз,
Қонундир ҳар сўзиңгиз.
Бахтимизга бор бўлинг,
Дилдор бўлинг ўзингиз.

И к к а л а с и

Диллар бўлса пайваста,
Эллар боқур ҳавасда.
Ортар ҳаёт, бахт завқи,
Ишлар бўлур ораста.

О з о д а. Демак, иш хусусида фақат бошқармада гаплашамиз, вассалом.

Д и л м у р о д қаҳ-қаҳ уриб киради.

Д и л м у р о д. Яна иш можароси, ҳокимият жан-жали! Жонга тегди-ку бу уйдаги қўшҳокимиятчилик. Жуда тўғри гап айтдингиз, уй — бу уй. Ишхона эмас. Уйда уй иши билан, ҳеч бўлмаганда менинг тарбиям билан шуғулланиш керак. Агар бу ҳам камлик қилса, киногами, театргами бориш керак. Бу яқин орада бирор кинога тушганларингизни эслай олмайман.

Қ а л а н д а р. Гапинг рост. Янглишмасам, тош асридан бери кинога тушганимиз йўқ.

О з о д а. Жуда тўғри гап. Яхшики, онда-сонда

бўлсаям меҳмондорчилик бор. Охирги марта Муҳаббатларникига борганимиз-да тугилган кунига. Дўсту биродарларниям ўша баҳонада кўрган эдик.

Д и л м у р о д. Ана, айтмадимми. Сизлардан кўра дўстларингиз билан мен кўпроқ учрашиб тураман. Муҳаббат опамларникига борган эдим. Салом айтдилар.

Қ а л а н д а р. Саломат бўлсинлар... Сен у ерда нима қилиб юрибсан?

Д и л м у р о д. Кеча «Физиклар ва лириклар» мавзuida филологлар билан учрашувимиз бўлган эди. Дурдонани уйига кузатиб қўйдим.

Қ а л а н д а р. А-ҳа, шунақа дегин?!

Д и л м у р о д. Шунақа. Мен кетдим бўлмаса. Бугун ҳам бир оз кечиксам керак. Билимлар уйида муҳим лекция бор.

О з о д а. Кечки овқатга етиб кел, ўғлим.

Д и л м у р о д. Яхши, ойижон. Ҳаракат қиламан.

Қ а л а н д а р. Келиб бўпти. Йигит бўлиб қолди. «Менинг тарбиям билан шуғулланинглар эмиш».

О з о д а. Ҳа, соҳиби фармон катта йигит бўлиб қолди. Сизнинг оёқ кийимларингизни кия бошлаганига қанча бўлди-ю, пайқамадингиз ҳам.

Қ а л а н д а р. Йиллар ўтяпти. (Эслаб.) Йигирма йил ўтибди-я орадан. Қурилишимизга келганингизда чарсиллаган қизча эдингиз. Ўжар эдингиз.

О з о д а. Ҳозир-чи?

Қ а л а н д а р. Ҳозир ҳам чарсиллайсиз.

Му з и к а

(Дуэт)

Қ а л а н д а р

Йиллар ўтса-да гарчанд,
Меҳрингиз дилга пайванд.

Севгимиз сайқалланиб,
Топдик бахт, топдик фарзанд.

О з о д а

Орттирдик қанча дўстлар,
Меҳрибон қора кўзлар.
Уларнинг ҳар бир иши
Юртга меҳрдан сўзлар.

Қ а л а н д а р

Ҳали олдда йўллар кўп.
Биз яшовчи йиллар кўп.
Биз забт этгувчи ёрқин,
Шарафли манзиллар кўп.

О з о д а

Лекин қайтмагай ёшлик,
Шўх мавжлару бебошлик.
Ахир, ҳаёт йўлида
Анча давонлар ошдик.

Шу пайт телефон жиринглайди. Қаландар трубкини олади.

Қ а л а н д а р. Эшитаман, салом. Ҳозир. Сизга,
Озодахон.

О з о д а. Салом, Муҳаббатмисан? Уйга келмади-
ми? Нега? Очиқроқ гапирсанг-чи. Йўқ, бизникига кир-
мади. Ишхонасига қўнғироқ қилмадингми? Балки
кутилмаганда командировкаси чиқиб қолгандир. Те-
лефон қилолмаётган бўлсанг, ўзинг бор идорасига.
Қайтишда кирарсан бизникига? Албатта кир. Гапи-
риб берасан батафсил. Кутаман. (Трубкини қўяди.)
Келдиёр икки кундан бери уйга келмаётган эмиш.

Қ а л а н д а р. Бирор иш билан кетгандир-да, огоҳ-лантириб улгурмаган. (Кетагуриб.) Демак, тушдан кейин бошқармага ўтаман.

Озода ёлғиз. Музыка.

О з о д а. Негадир кўнглим ғаш.

Парда

ИККИНЧИ КҮРИНИШ

Ўша квартира. Музыка оҳангида Т о ж и в о й ҳар хил совга-саломларни хонага ташиш билан овора. Қ у в о н д и қ киради.

Т о ж и в о й

Мумкинми савол қилсак,
Қандай етдингиз, билсак?
Келдингизми ҳаводан,
Ё поездда саҳродан?
Ё кемада дарёдан,
Қайси олис маъводан?
Толиққандирсиз йўлда.
Кезиб чаманда, чўлда.
Истасангиз чой тайёр,
Иссиққина жой тайёр.

Қ у в о н д и қ

Йўқ, дўстгинам, уринманг.
Кўп меҳрибон кўринманг.
Кўриб дийдорингизни,
Оламда борингизни,
Бениҳоя хурсандман.
Ҳамон-ҳамон ўшасиз.
Айқин сойдай жўшасиз.

Бирга куйлашиб-қувнашиб, ҳазил-ҳузул рақс қиладилар.

Қ у в о н д и қ. Лекин, Тоживой, сен ҳамон ўша-ўшасан. Хурсандман жуда.

Т о ж и в о й. Хурсанд бўлсанг бордир. Бироқ ҳамон ўша-ўшасан деганингга тушунолмай турибман. Нега энди ўзгариб, бошқача бўлишим керак? Бу гапинг қизиқ бўлди-ку? Ўзгарадиганлар ўзгараверсин. Ҳатто хотиним ҳам мени ўзгартира олмади. Уринишга уринди-ю, лекин беҳуда. Аксинча мен унинг ўзини ўзгартириб юбордим. Мен унга: о, азизам, сен билан ҳаётда дуч келганимиз хато бўлган экан. Бу хатони тузатиш мумкин. Умрингда бир яхшилик қилиб, мени тарк этгину ўзимни ёлғиз қолдир, танҳолик лаззатини татиб, бир маза қилай, дедим. Хоним бўлсалар: бекорларни айтибсиз, дўмбоққинам, менинг ташлаб қўядиган эрим йўқ. Сенга, уй-жойингга ўрганиб қолганман, дейди. Меникидан ишга бориб-келиш ўнғай эмиш... нега куласан?... Бу гапни эшитиб: Агар шундай бўлса, шу жойлар сеники бўла қолсин, дедиму шартта чиқиб кетдим чамадонни қўлтиқлаб... Энди эркин, озод қушман. Шу эмасми, дўстим, энг олий бахт?

Мен эркинман, озодман,
Эркинлигимдан шодман.
Саҳналарда сайрайман,
Дўстлар билан яйрайман.
Бургутдай парвозим бор.
Созим бор, овозим бор.

Қ у в о н д и қ. Шундай дегин? Балки, сен унинг кўнглига йўл тополмагандирсан? Аёл киши алоҳида эътибор талаб этади. Биз буни кўпинча унутиб қўямиз, азизим. Хотин ҳамма нарсамизни кечираверади деб ўйлаймиз. Сен унга бирорта гул ҳада қилганмисан, бирор оғиз ширин сўз айтганмисан?

То ж и в о й. Мени нодонга чиқарма, огайним подполковник. Гул ҳам ҳады қилдим, ширин гаплар ҳам айтдим... Лекин бўлмайдиган нарсани бўлиштириб бўлмас экан. Эсимда, бир куни спектаклдан уйга қайтаётган эдим. Баҳор. Олам гуллар хуш бўйидан муаттар. Мен унга гул совға қилмоқчи бўлдим. Вақт алламаҳал, қани энди кўзга суртишга бўлсаям бир донаси! Ҳеч жойда йўқ! Лекин йўлини топдим. Ўғирладим, ҳа, ўғирладим, нега куласан? Сирень шохидан бир гужумини шартта синдириб олдим. Ўзимни бахтиёр ҳис этиб, уйга боряпман. Хурсанд ва музаффар бир қиёфада хонимга гулни узатдим. Ўйлайсанки, «Оҳ, ажиб гуллар! Буни қаердан олдингиз? Раҳмат!» деб хоним бўйнимга осилдими. Бўлмаган гап! «Сизнинг санъатингизга бундан қимматроғини ҳады қилишса ҳам бўларди. Нокаслар», деб лабини буриб пичинг қилди. «Спектакль тугагани қачон эди! Санғимай уйга келсангиз бўларди, хонабозор!» деб ўшқириб, заҳарини сочди. Шунақа гаплар, огайни. Мен ҳеч нарса демардим, аммо-лекин ич-ичимдан зил кетдим... Эрталаб қарасам, ҳалиги гул балконда ётибди шалвираб, сўлиб, сувсиз, меҳрсиз... *(Ўйланиб қолади, кейин куйлайди.)*

Севгидан орзу наҳотки шул эди,
Дил куйиб, мотам аро машғул эди.
Гарчи оддийдир гулимнинг барглари,
Гул эмас, топталган ул кўнгил эди.
Мен муқаддас билганим шан туйғулар,
Паст тилакларга, ажабки, қул эди.
Чўғ дебон қалбимга солган лаҳча ўт,
Бир ҳовуч сўнган, бефойда кул эди.

Кечирасан, огайни, ҳамма ёқни ҳасратга тўлдириб юбордим. Хўш, ўзингдан сўрасак, барвақтроқ учиб келдинг, чамаси. Бугун 4-май холос, янглишмасам,

18- майда учрашишимиз керак эди. Шундай эмасми?

Қувондиқ. Буни мен сендан сўрашим керак. Нима гап бўлди ўзи? Мана буни ўқиб кўр. *(Телеграмма узатади.)*

То ж и в о й *(ўқийди)*. «Тезроқ етиб кел, энг яқин дўстимизнинг ҳаёти хавф остида...» Ҳеч нарса тушунмаяпман. Шукурки, ҳаммамиз соғ-саломат ишлаб юрганга ўхшаймиз...

Қувондиқ. Аввалига, мен ҳам ҳайрон бўлдим. Бундоқ қарасам, ҳазиллашадиган гап эмас. Озода бундай ҳазил қилиши мумкин эмас.

То ж и в о й. Асло! Озода менга қўнғироқ қилиб, сени кутиб олишимни тайинлади, холос. Ўзи мажлисда экан, трестда. Қаландар ҳам ўша ерда. Озода қилаётган ишларни ўйласанг... У-ҳў... капалагинг учиб кетади. Эриям шапкасини олиб гаплашади унинг олдига.

Қувондиқ. Қўрққанидан эмас, албатта, ҳурматини жойига келтиради. Бир-бирига мос тушган жудаям.

То ж и в о й. Унда нима гап бўлиши мумкин? Телеграмманинг маъноси нимада?

Қувондиқ. Кўрамиз, ўзлари келсин-чи. *(Телефон жиринглайди.)*

То ж и в о й. Озода бўлса керак. *(Трубкани олади.)* Алло, эшитамиз. Ҳа, худди ўша квартира. Йўқ, йўқ, бошқа одам. Ким дейсизми? Бу — менман, галварс. Сиз ўртоқларини унутворадиган одам бўлиб кетганмисиз. Кеккайиб, босар-тусарингизни билмай қолганга ўхшайсиз. *(Қувондиққа.)* Фахриддин! *(Трубкага.)* Қаердан гапиряпсан? Аэропортдан? Қани, оёқни қўлга олиб, югуринг-чи, бу ёққа. Сен ҳам телеграмма олдингми? Ўқи-чи. *(Эшитади.)* Тушунарли. Тушунарли деяпман. Қувондиқ ҳам шу ерда... учиб келипти уям, тезроқ кел, шу ерда аниқлаб оламиз нима гап бўлса.

Бир шиша коньяк олиш эсингдан чиқмасин. (*Трубкани қўяди.*) Охирги энг зарур гапни эшитмади галварс. Қаландарникида бирор нарса бўлишига кўзим етмайди. (*Сервантни ахтаради, бирдан қувониб кетади.*) Бор, мана! Ахтамар! Арман коньяги.

Қ у в о н д и қ. Ҳозир ўрни эмас, ичгим келмаяпти.

Т о ж и в о й. Ол, собиқ қурувчи, учрашганимиз учун! (*Кичик қадаҳларга қуйиб узатади.*)

Қ у в о н д и қ. Анови тугунчани қара-чи, Озодага деб бир нималарни ўраятувди Севара.

Т о ж и в о й. Жуда соз. (*Тугунчани ечиб*). Вой-бу, икковимизга нақ бир ойга етадиган ноз-неъмат-ку.

Қ у в о н д и қ. Мана буларига тегма. Булар Озодага. Севара хафа бўлади. (*Узи олиб бекитиб қўяди.*)

Т о ж и в о й. Бу ёғи ҳам етади. Қани, ол.

Қ у в о н д и қ. Саломатлик учун, учрашув учун!

Т о ж и в о й. Хўш, азизим подполковник. Аҳвол нечук? Севара қалай?

Қ у в о н д и қ. Ёмон эмас. Раҳмат! Ҳозир ишимиз айни қайнаган пайти. Севаранинг диссертацияси ҳам яқинлашиб қолди. Ёқлай-ёқлай деб турибди.

Т о ж и в о й. Кўз тегмасин, қойилман!

Қ у в о н д и қ. Келининг ғайратлигина чиқди. Хотиндан ёлчиганман, оғайни. Лекин битта чатоқ томони шундаки, кам кўришамиз. Мен уйда бўлсам, у командировкада, у уйда бўлса — мен сафарда бўламан. Мана ёқлаб олсин, ҳеч ёққа жилдирмайман.

Т о ж и в о й. Рашк қиласан, шундайми?

Қ у в о н д и қ. Қўйсанг-чи, бунақа гапларингни.

Т о ж и в о й. Севгандан кейин рашк қилсанг қилибсан-да. Бунинг ёмон жойи йўқ.

Қ у в о н д и қ. Севишим рост лекин, жудаям.

Т о ж и в о й. Фарзанд кўриш керак, азизим.

Қ у в о н д и қ. Энди кечикмадикмикан?

Т о ж и в о й. Бола кўришнинг кечи бўлмайди.

Ота-боболаримиз тўқсон ёшда соқолини селкиллашиб,
кенжатойини эркалатиб ўтирган-ку, тиззасида.

Қ у в о н д и қ. Тўрва қоқдиси ширин бўлса керак-да.

Т о ж и в о й. Бу соҳада Озода билан Қаландарга қойил қолиш керак.

Қ у в о н д и қ. Тўғри айтасан. Вақтида уйланишди, вақтида фарзанд кўришди.

Т о ж и в о й. Ўғли ўн тўққизда.

Қ у в о н д и қ. Вақтнинг ўтишини қара-я.

Т о ж и в о й. Физматнинг учинчи курсида ҳозир. Билими баланд. Қаллалли йигит чиқди. Келдиёрнинг қизи Дурдона бўлса 2-курсда, адабиётчи. Эсингдами, ўша Ширин билан бўлган воқеадан кейин у хотин зотининг юзига қарамаса керак деб ўйлаган эдик.

Қ у в о н д и қ. Ҳа, астойдил, бутун борлигини унутиб севган эди Ширинни. Арзимаган гапдан оралари узилиб кетди.

Т о ж и в о й. Балки шундай бўлгани яхшиликка бўлганди. Акс ҳолда Муҳаббатни учратмас эди-да.

Қ у в о н д и қ. Гапинг рост. Ҳозир қалай улар?

Т о ж и в о й. Бинойидай. Келдиёр тоғларга ин қуриб олган. Кавлаштириб ётибди ҳар ҳолда. Бахтидан рози. Муҳаббат клиникада ишлайди. Умуман, бинойидек оила. Биз уни, эсингдами, иши ўнгидан келмаган, севган гўзалини қўлидан бой берган — хуллас, оғзидагини олдирган деб масхара қилардик. Тескари бўлиб чиқди ҳаммаси, жаҳон айвонида!

Шу пайт эшик қўнғироғи жиринглайди. Тоживой эшикни очди ва хурсанд қиёфада тисарилиб хонага киради. Ф а х р и д д и н кўринади.

Замонамизнинг улуғ композиторига гулдурос олқишлар! Овози қитъаларни мафтун этган хушхон эстрада юлдузига оташиң саломлар!

Фахриддин. Инсониятнинг кўркам қисми ҳисобланмиш аёллар олами қалбига йўл тополмай юрган — буюк трагик актёрга таъзимларим бўлсин!

Тожибой. Оббо, ярамас-эй, уч ой деганда ҳам битта хат ёзмасанг. Шу ҳам иш бўлди-ю.

Фахриддин. Вақт бўлмади, биродар. Бош қашигани ҳам вақт йўқ.

Тожибой билан қучоқлашиб кўришади ва Қувондиқни кўриб қолади. Қизгин кўришадилар.

Яна битта юлдуз! Табриклайман!

Т р и о

На олис манзиллар,
На йиллар, фасллар
Дўстларнинг меҳрини сўндира олмас.
На оғир ҳижронли,
Суронли йиллар
Кўнгилга гард — губор қўндира олмас.
Майлига ёғсин қор,
Ёғсин майли тош,
Майлига имтиҳон айласин ҳаёт.
Ҳар қандай синовга
Берурмиз бардош,
Дўстларнинг меҳридир биз учун қанот.

Қувондиқ. Уф, чарчадим жуда.

Фахриддин. Қўйсанг-чи ваҳимани. Ҳали қирққа етганимиз йўғу...

Тожибой. Шунинг учун ҳам уйланмасдан юрган экансан-да. Оилавий ҳаёт учун етилмаганман деб...

Фахриддин. Гапинг тўғри, дўстгинам. Ўзинг севмаган аёл исканжасида эр бўлиб яшагандан кўра абадий бўйдоқликда ўтган минг марта аъло!

Қу в о н д и қ. Гапларинг жуда аччиқ, Фахриддин. Захарланган юракларни яна захарлаганинг нимаси.

Т о ж и в о й. Қўй, гапираверсин, Қувондиқ. Бу гаплар менга таъсир қилмайди. Ҳзи гапириб, юрагини бўшатиб оляпти. Ҳали ёшман деб ўзини ўзи овутиб юрибди бу ўжар, ха-хах-ха.

Қу в о н д и қ. Чиндан ҳам, нега уйланмоқчи эмасан, бўйдоқ?

Ф а х р и д д и н. Билмайман (сукут). Эру хотинлик менинг кўзимга ғалати, ғайри табиий бир нарса бўлиб кўринади. Айрим кишилар, оилавий ҳаёт оғушида бахтиёрман, деб керилиб гапирсалар, бу ўзини ўзи алдашга ўхшаган бир нарса деяр эдим. Менимча, бир юрак иккинчи бир юрак билан абадий пайваста бўлолмайди. Бундай зўрма-зўракиликдан сўнгсиз бир ёлғизлик туғиладики, уни сўз билан ифода қилиш қийин. Бу—ҳеч қандай қолипга сиғмайдиган бир гап.

Т о ж и в о й. Жуда топиб айтдинг, лекин: «Сўнгсиз бир ёлғизлик».

Қу в о н д и қ. Балки шундайдир. Лекин ҳамма нарса одамнинг ўзига боғлиқ.

Т о ж и в о й. Жуда осон ўйлайсан.

Ф а х р и д д и н. Йўқ, Қувондиқ, бу сен ўйлаганча ўнғай иш эмас. Бу борада бир дунё гап бор, ҳал қилиниши лозим бўлган. Ҳамма бало оиланинг севги заминиде қурилмаслигида. Биров бор, ёши ўтиб кетаётгани учун турмуш қилади, биров бор, қизнинг отаси бообрў бўлганлиги учун, яна бировлар борки, ўз қизларини барвақт узатиб, қутулиб қолишнинг пайдан бўладилар.

Қу в о н д и қ. Муҳаббат-чи, муҳаббат қайда қолди?

Ф а х р и д д и н. Қўйсанг-чи, муҳаббат... кўнглимга келган битта гапни шаррос айтмоқчиман. Ҳозирги қизларимизнинг айримларида ғалати бир иккиланиш бор: Уйда сипо, ҳатто лозимлар кийиб... кўчада бўлса, ўта замонавий, модалар башанг, йигити билан бир-

бирининг пинжига тиқилиб, кўр-кўрона ўпишиб юрганига ўлайми, тагин сен муҳаббат дейсан. Нима бу? Тарбиянинг пачағлигим, бошқа нарсами—тушуниб бўлмайди.

Т о ж и в о й. Ҳозирги ёшлар бошқача бўлиб кетди. Яхшиямки, сен айтганлар юздан битта.

Ф а х р и д д и н. Нима демоқчисан шу билан?

Т о ж и в о й. Гап келиб қолди-да.

Қ у в о н д и қ. Агар сенга қулоқ солинадиган бўлса, бутун хотин-қизлар оламини шубҳа остида қолдиришга тўғри келади. Наҳотки ҳалигача ҳеч кимни севамаган бўлсанг?

Ф а х р и д д и н. Севдим, азизим. Севганда ҳам қандоқ! Бу, мен учун жиддий бир масала. Бу ишнинг битта лекини бор. Ёш ўтиб қолди. Мана шуниси чатоқ. У гўзал бўлса эндигина 19 га кирди бунинг устига.

Т о ж и в о й. Сен бўлса тутдай тўкилиб турибсан, шундайми?

Ф а х р и д д и н. Ҳа, шуни айтмоқчи эдим.

Қ у в о н д и қ. Қўйсанг-чи. Эркак киши учун 39 ёш айна камолот палласи.

Т о ж и в о й. Унинг 19 ёшини ҳисобламаганда. Бизнинг 39 ёшли навраста бўйдоғимиз гижинглаб турган асовини орзу қилиб қолибди-да. Эплай олармикин?

Ф а х р и д д и н. Тафовут масаласи мени ҳам ўйлантиради, албатта.

Т о ж и в о й. Ўз-ўзига танқидий қараяпти бу.

Қ у в о н д и қ. Қўйсаларинг-чи олди-қочди гапларни.

Ф а х р и д д и н. Мен уни бутун вужудим билан севиб қолдим.

Севиб қолдим кўзи шаҳлони,
Ҳусну одоб ичра танҳони.
Бир кўрмасам оҳу кўзларин,

Эшитмасам ширин сўзларин,
Хумор бўлиб ҳайрон қолурман,
Турли хаёл ичра толурман.
Табассуми ўртайди жонни,
Ёндиргудай буткул жаҳонни,
Қошларининг ҳилоласидан,
Сочларининг шалоласидан.
Баҳра олмоқ мангу бахтимдир,
Ёрга содиқ бўлмоқ аҳдимдир.

Қ у в о н д и қ. У-чи? У ҳам севадими?

Ф а х р и д д и н. Ҳа, унинг муҳаббати мени шу кўйга солди. У менинг илҳомим, ҳаётим мазмуни, кўнглим муддаоси! Агар унинг қандай эканлигини билсаларинг эди.

Қ у в о н д и қ. Хўш, хўш?

Ф а х р и д д и н. Лекин ўн йилдан кейин нималар бўлишини тасаввур қилолмаяпман.

Т о ж и в о й. Ўн йилдан кейин у йигирма тўққизга киради, сен эса қирқ тўққизга, яъни элликнинг тагида бўласан. Балки йигитлик турқингдан бир нималар сақланиб қолар, лекин ҳар ҳолда эллик, эллик-да.

Қ у в о н д и қ. Нима қипти?

Т о ж и в о й. Бу масалага илмий ёндошиш керак. Америкалик бир олим ҳисоб-китоб қилиб, чамалаб кўрибди: Уйланувчи эркак ва аёлнинг ўзаро ёш нисбатлари, эркак ёшининг ярмига яна етти йил қўшиш билан белгиланар экан. Яъни Фахриддиннинг ёши ўттиз тўққиз бўлса, шуни иккига бўламиз, ўн тўққиз чиқади. Ўн тўққизга етти қўшилади-баробар йигирма олти. Унинг севгилиси бўлса ҳали ўн тўққизда. Нисбат бузилди. Демак, ўн йилдан кейин севгилингнинг айни қиличдай кескир пайти бўлади, сенинг эса радикулит, калит, қон босими каби балоларга дучор бўлган чоғинг бўлади унда. Бошланади ҳар хил жанжал, рашк ва ҳоказо.

Қ у в о н д и қ. Аёл зотини яхши билмайсизлар
ҳали, дўстларим. Агар у чинакамига севса, севгиси
йўлида жонини фидо қилиб юборади.

Аёл қалби нозикдир
Гулларнинг яроғидан.
Салобатда ортиқдир
Балки Помир тоғидан.
Севганда кипригингда
Порлар муҳаббат ёши.
Ишқ-вафо кўригида
Садоқатдир қуёши.
Ҳижронга қилур тоқат,
Жондан севар ёрини,
Шундай ёрга бахш этгум
Ҳаётимнинг борини.

Қ у в о н д и қ. Агар сен шундай севгига мушарраф
бўлган экансан, Фахриддин, бу улуғ бахт. Сен бу
бахтнинг қадрига етишинг керак. Ёш нисбати севги
бор жойда монелик қилмайди.

Фахриддин роял чалгани ўтиради.

Ф а х р и д д и н

Билмадим, қайдан кўнгилда ғам бугун,
Севгидан киприklarимда нам бугун.
Уйласам гар сенсиз ўтган кунларим,
Тор кўрингай кўзга бу олам бугун.
Мен хаёлинг бирла энди шодман,
Кел ёнимга, бўлгали ҳамдам бугун.
Неча минг гулларни сенга бахш этай,
Сенга деб ҳар лаҳза бир кўклам бугун.
Қанчалик мадҳингни куйга солмайин,
Эй, дилором, шунча бўлгай кам бугун.

Т о ж и в о й. Юрагидан ургани ростга ўхшайди.
Аланга чиқяпти ичидан.

Қ у в о н д и қ. Севги бирдан кириб келади юракка.

Эшик очилиб, турли-туман совға-салом шишалар, торт, мева-че-
вага кўмилиб Қ а л а н д а р кириб келади.

Т о ж и в о й. Э, ана ўзлари ҳам. Турган-битгани
шира-шарбат бўлиб келдилар.

Қ у в о н д и қ. Букилиб кетибсан-ку, оғайни.

Ф а х р и д д и н. Букилса ҳам тўкилмайди.

Қ у в о н д и қ. Рўзгорнинг ола хуржуни елкасида.

Т о ж и в о й. Шунинг учун ҳам оила қуриш ҳази-
лакам иш эмас-да.

О, бригадир, бригадир,

Юк ортилган арава.

Қ у в о н д и қ

Мотоцикл деявер

Елкасида кажава.

Ф а х р и д д и н

Агар шундай қилмаса,

Иши бўлар пачава.

Т о ж и в о й

Озоданинг зулмидан

Кўргил, ранги зарчава.

Қ у в о н д и қ. Чақиришга чақириб қўйиб, ўзинг
қорангни кўрсатмайсан.

Ф а х р и д д и н. Йўлдан очиқиб келган деб ўйла-
ган-да бизни.

Қ а л а н д а р. Рост эмасми, хўп майли.

Кетмоқчи бўлади, лекин дўстлар уни ушлаб қолишади. Қўлидан
нарсаларни олишади.

Ғани, бир кўришиб қўяйлик олдин.

Фахриддин билан Қувондиқ яқинлашади.

Тўлқин-тўлқин сув келади,
сув келади сойлардан.
Тўпландик биз яқин-йироқ,
яқин-йироқ жойлардан.
Беш оғайни, беш баҳодир,
беш баҳодир, беш юлдуз.
Уйнаб-кулиб яйраймиз,
яйраймиз кеча-кундуз.

Шу пайт Озода киради, йигитлар рақсдан тўхташиб, унга
пешвоз юрадилар.

Қувондиқ. Салом, Озодахон.
Фахриддин. Озодахон, салом.
Озода. Салом дўстлар, яхши келибсизлар.

Бир ҳолатда Қаландарнинг олдига ўтади. Йигитлар ҳайрон.

(Қаландарга). Келдиёр уйдан кетиб қолибди... бутун-
лайига.

Ғамма. Нима?! .

Парда.

ИНТЕРМЕДИЯ

Саҳна олдида Дилмурод кимнидир кутяпти. Шу пайт ҳаяжонда Дурдона чопиб киради. Дилмуродни кўриши билан тўхтади ва юзини ўгиради.

Дилмурод. Дурдона! Нима бўлди?

Дурдона. Ҳеч нарса бўлгани йўқ.

Дилмурод. Биров хафа қилдимми ё? Айта қол.

Дурдона. Ҳеч ким.

Дилмурод. Нега бўлмаса кўзларингда ёш!

Дурдона. Биров хафа қилгандагина йиғлаш керакми? Бўлак вақтда кўз ёши қилиб бўлмайдимми? Дилмурод, ора йўлда қолдим...

Дилмурод. Айт, энгил тортасан. Балки ёрдамим тегар.

Дурдона. Йўқ. Менга ҳеч ким ёрдам қила олмайди. *(Куйлайди.)*

Қайдасиз ширин хаёллар,
Нурли орзулар бугун.
Дил уйин босмиш малоллар,
Дилга чирмалмиш тугун.
Мен севардим сизни тоғлар,
Порлаган ёрқин қуёш,
Тушди қайдан бахтга доғлар,
Кўзларимда ғамли ёш.
Эй, улуғ инсон, нажотим,
Қўлларингга ол қўлим.
Сен менинг умид, ҳаётим,
Сен билан равшан йўлим.
Розиман меҳнат, ижодда

Учрасин ўнлаб давон.
Меҳрибонлардан ҳаётда
Ажралиш қандоқ ёмон.

Дилмурод. Қаердан олдинг бу гапларни?

Дурдона. Бу ҳаётимнинг аччиқ имтиҳони. Бахтим муаммоси.

Дилмурод. Тушунмаяпман.

Дурдона. Дилмурод, мен... мени... дадам бизни ташлаб кетди.

Дилмурод. Нима?!

Дурдона. Бошқа оила, бошқа севги... У ойимни севмас экан. Улар осойишта, бир-бирини тушуниб яшаётган бўлиб кўринардилару... Лекин дадам севмас, эди, мен буни сезардим. Ойим ҳам сезар эди, назаримда. Севмагандан кейин... нима кераги бор ҳам ўзингни, ҳам ўзгани қийнаб... Севмаган кишинг билан ёнмаёن яшашдан даҳшатлироқ нарса бўлмаса керак. Балки, дадам тўғри қилгандир?

Дилмурод. Нималар деяпсан? Йўқ, тўғри қилмаган. Бундай бўлиши мумкин эмас... Йигирма йил яшагандан кейин бирдан севмай қолиш. Олдин қаерда экан? Йигирма йил олдин севгандир?

Дурдона. Йигирма йил олдин... севмаслигини билмаган бўлиши мумкин.

Дилмурод. Лекин бир нарсани ҳазм қилолма-япман: онангни севмаслик мумкин эмас! Сени ҳам... Қанақа инсон фарзанди эканлигинг, қандай дурдона эканлигингни биласанми?! Сендаги латофат, меҳриги... (Шеър ўқийди.)

Сенга боққан чоғимда, гўзал,
Ҳис этаман олам сафосин.
Сўзларингдан тинглайман ғазал
Ва англайман ҳаёт маъносин.

Шўх дарёлар мавжи бор сенда,
Қондирасан диллар чанқоғин.
Кўк баҳорлар авжи бор сенда,
Эслатасан қувноқ чақмоғин.
Баланд тоғлар азми бор сенда
Улғайтасан дилларда виқор,
Юлдузларнинг базми бор сенда,
Бошинг узра порлар жилвакор.

Оқ сийнангга чўкмиш оппоқ тонг,
Кўзларингда ёнар бахмал тун.
Кулишингда нафис бир оҳанг,
Тўлишингдан тўлин ой мафтун.
Еноғингда яшнайдн лола,
Қуёш эмиб, бўлмиш қирмизи:
Ипак сочлар қора шалола,
Табиатнинг, эй, барно қизи,
Бунча ҳусну бунча камолни
Айт, қаердан олгансан ўзи?!

Мана шу... яна нима дейин?

Дурдона. Қандай ажойибсан, Дилмурод. Биласанми... мен сени... мен... жонимдан ҳам...

Чопиб чиқади. Дилмурод лол қотган. Бирдан қичқириб юборади.

Д и л м у р о д. Дурдона! Дурдона!!! *(Куйлайди.)*

Яйра кўнглим,
Сенда унди навбаҳор,
Энди шомлар ҳам
Қучоғингда наҳор.
Олқиш айтур сенга еллар,
Сабзалар,
Қутлагай тоғлар ва тонглар пурвиқор,
Кўзларимга кўп нурафшонлар ҳаёт,
Не ажаб, бахтимга дунё келса тор.

Севгидан қалбимда шодлик бир жаҳон,
Яшна кўнглим, яйраган нурли диёр!

Пава.

УЧИНЧИ КҮРИНИШ

Хиёбон. Скамейкада Фахриддин бир ўзи, хомуш. Тожи-
вой киради, тажанг, ўтирмайди, феъли айниган.

Тожибой. Қаҳрамонимизни тополмадингми?
Фахриддин. Йўқ. Ишхонасига ҳам бордим.
Ўз ҳисобидан отпуска олибди.

Тожибой. Ўз ҳисобидан отпуска олган бўлса,
демак масала жиддий. Қувондиқ қани?

Фахриддин. Келиши керак эди, негадир ке-
чикяпти (пауза.) Намунча капалагинг учган, нима
бало, ролингни тортиб олишдими?

Тожибой. Қанийди тортиб олишса... На оли-
шади, на ишлагани қўйишади.

Фахриддин. Ўзингни, асабингни эҳтиёт қил,
оғайни. Ҳар нарсага жиғи-бийрон бўлаверсанг, қариб
қоласан.

Тожибой. Ақл ўргатиш осон. Чунки сен муста-
қил ижодий шахсан, оғайни. Хоҳласанг, ёзасан,
хоҳласанг ижро этасан. Ҳаммаси — ўзинг. Бизники
бўлакча. Дурустгина битта ролга энди илашган эдим,
режиссёр билан икковимиз бир-биримизни тушунмай
турибмиз. У мени ўз ногорасига ўйнатмоқчи. Актёр
эркини мутлақо тан олмайди.

Фахриддин. Ўз нуқтаи назарингни тушунтир
сен ҳам. Исбот қил ҳақлигингни.

Тожибой. Уриниб кўрдим.

Фахриддин. Хўш?

Тожибой. Фойда чиқмади. Режиссёр нима де-
са, актёр сўзсиз бажариши керак деб ҳисоблайди у.

Актёрнинг ижодий имкониятлари билан ҳисоблашмаслик... бу ҳеч қандай қолипга сиғмайди. Қани бу ерда актёрнинг ўз дунёқараши?! Қани унинг ўз «мен»и?!

Ф а х р и д д и н. Шу гапларни айтмадингми... айгиш керак эди.

Т о ж и в о й. Айтдим. Актёрни ижодкор эмас, фақат ижрочи деб тушунади у. Гўё актёр унга робот.

Ф а х р и д д и н. Ахир, бош режиссёр, директор, бадий кенгаш деган гаплар бор дунёда. Уларга кўнглингни ёрмадингми?

Т о ж и в о й. Масалани чувалатгим келмади. Лекин энди қўймайман.

Қ у в о н д и қ кўринади.

Қ у в о н д и қ. Дўстларим, ҳозир бир гап айтаман. Хайратдан оғизларингиз ланг очилиб қолади.

Т о ж и в о й. Айтмасингданоқ меники очилиб бўлди.

Ф а х р и д д и н. Гапирсанг-чи, чўзмасдан.

Қ у в о н д и қ. Тўхта, нафасни ростлаб олай аввал.

Т о ж и в о й. Бунчалик бемалолхўжа бўлмасанг. Юрагим тарс ёрилиб кетай деяпти. Менга қара, Қувондиқ, болаликда итга ё мушукка азоб бериб қийнамаганмисан ҳеч?

Қ у в о н д и қ. Мушукка бало борми ҳозир.

Т о ж и в о й. Йўқ, қийнамаганмисан, айт?

Ф а х р и д д и н. Қўйсанг-чи бемаъни гапларни. Хўш, нима гап ўзи? Қувондиқ?

Қ у в о н д и қ. Ҳеч гап. Институтдан чиқиб келаётган эдим. Вақт бор. Баҳорнинг ажойиб ҳаволаридан баҳраманд бўлиб, шошилмасдан, пиёда юра қолай деб, секин келаётган эдим...

Т о ж и в о й. Оббо, гапира қолсанг-чи, тезроқ.

Қ у в о н д и қ. Бирдан қаршимда таниш қиёфа гавдаланди.. Қотма, новча.

Т о ж и в о й. Келдиёр?

Қ у в о н д и қ. Ҳа, ўзи.

Т о ж и в о й. Сен, албатта, «Дўстим!» — деб бағрингга босгандирсан уни?

Қ у в о н д и қ. Йўқ, Келдиёрнинг ёнида аёл киши бор эди.

Ф а х р и д д и н. Хўш, хўш?

Қ у в о н д и қ. Секин изма-из боравердим. Келдиёр аёлга бир нарсаларни уқтириб, ҳикоя қилиб борарди. Мен Келдиёрни бунчалик шоду хандон ҳолатда биринчи бор кўришим, масала. Йўл-йўлакай тўхташиб, шеърлар ҳам ўқиди, менимча.

Т о ж и в о й. Шеър ўқишини биринчи бор эшитишим.

Ф а х р и д д и н. Афсуски, яқинроқ бориб бўлмади. Келдиёр кўриб қолмасин деб қўрқдим. Шу алпозда бора-бора «Россия» меҳмонхонасига етдик. Мана шу ерда улар хайрлашишди. Келдиёр трамвайга юғуриб чиқиб: 7 да, деб соатини кўрсатди узоқдан. Аёл: «ўша хиёбон, ўша скамейка» деб жаранглаб кулди-да, меҳмонхонага кириб кетди. Биладики, соат 7 да улар аллақайси хиёбоннинг аллақайси скамейкасида албатта учрашадилар.

Т о ж и в о й. Ана сенга жумбоқ. Мана буни ўйлаб боқ: Қайси хиёбону, қайси скамейка? Тошкентда нима кўп — хиёбон кўп, хиёбонда нима кўп — скамейка кўп.

Ф а х р и д д и н. Аёлнинг ўзини танийсанми?

Қ у в о н д и қ. Энг муҳим гап шундаки, бу аёл Ширин эди.

Т о ж и в о й. Ширин? Қайси Ширин? Фан кандидатими?

Қ у в о н д и қ. Йўқ. Ёшлигимиздаги Ширин.

Фахриддин. Эрга тегиб кетган эди-ку у. Узининг институтидаги домласига. Наҳотки, эски муҳаббат қайта аланга олган бўлса...

То ж и в о й. Балки, оддий шунчалик учрашувдир. Тўсатдан кўришиб қолишгандир балки.

Қ у в о н д и қ. Йўқ. Бунақага ўхшамайди.

Парда.

ИККИНЧИ ПАРДА

ТҮРТИНЧИ КУРИНИШ

Меҳмонхона. Ш и р и н ўз номерида телефонда ким биландир гаплашяпти.

Ш и р и н. Кутилмаган, ғалати бир савдога учрадим, қизим. Йўқ, йўқ, телефонда айтиб бўлмайдими буни. Қачон келсан? Фақат келганинда... Чунки мен кетишим керак. Кутаман. Қизим. *(Эшик тақиллайди.)* Кираверинг!

Ф а х р и д д и н билан Т о ж и в о й кирадилар.

Т о ж и в о й. Ассалому алайкум, Шириной. Бизни танимаяпсиз, шекилли? Бу қанақаси бўлди? Биз Келдиёрнинг дўстларимиз жаҳон айвонида.

Ш и р и н. Танияпман. Ўзгариб кетибсизлар.

Т о ж и в о й. Сиз бошқачароқ бўлиб кетибсиз.

Ш и р и н. Қарибманми?

Т о ж и в о й. Қўйсангиз-чи, тамомила тескари-си. Камолот!

Ш и р и н. Йиллар ўтиши аёлни яшартирмайди. Бу — ҳаётнинг аччиқ ҳақиқати.

Ф а х р и д д и н. Йиллар... эркакларни ҳам аямайди.

Т о ж и в о й. Аслини олганда, ҳаммамиз ҳам ўзгарганмиз. Шоир айтгандай:

Ешлик шўхликлари қайтмагай энди,
Қуйилиш даврига қўйганмиз қадам.
Баъзи бир сочларга қиров ҳам инди,
Бунга тан бермасдан ноилж одам.

Ш и р и н. Утиринглар. Хизмат?

Т о ж и в о й. Келишимиз сабабини англамаяп-
сизми?..

Ф а х р и д д и н. Сизни меҳмонхона олдида қўқ-
қисдан кўриб қолдик. Кейин номерингизни аниқла-
дик, ўзингизни кўрмоқчи бўлдик. Биз фақат собиқ
танишлар эмас, дўст эдик, ахир, бир маҳаллар.

Т о ж и в о й. Фахриддин! Бу айланма гапларинг
мужмал илтифотларинг билан бирда эмас, бирда ўл-
дирасан одамни.

Ф а х р и д д и н. Қулоқ солманг бунинг гапларига.
Тутқаноғи хуруж қилади баъзи-баъзида. Ҳозир ўтиб
кетади... а...

Т о ж и в о й. Ширин, ёнингизга бир маслаҳатли
иш билан келган эдик.

Ш и р и н. Эшитаман.

Ф а х р и д д и н. Шошилма, Тоживой!

Т о ж и в о й. Сиз бу ердан кетишингиз керак,
Ширин.

Ф а х р и д д и н. Ширин. Биласизми... биз...

Т о ж и в о й. Аралашма гапга, Фахриддин... Бу
иш қанча тез бўлса, шунча яхши бўлади. Келдиёрга
нисбатан бўлган аввалги муҳаббатингиз ва бизнинг
сизга нисбатан бўлган дўстлик ҳурматимиз ҳаққи —
бу иш жуда-жуда муҳим. Бировнинг оиласини бу-
зишга ҳаққингиз йўқ, ахир, унинг қанақа хотинию
қанақа қизи борлигини биласизми. Сиз фақат тезроқ
жўнашингиз ва Келдиёрни тинч қўйишингиз керак,
вассалом!

Ш и р и н. Шунақа денг?! Шуми арзи ҳолингиз?

Ф а х р и д д и н. Бизни кечирасиз, Ширин. Лекин

биз мажбурмиз... Сиз Келдиёрнинг бошини гангитиб ташладингиз. У уйдан, оиласидан кетмоқчи. Бу энди ақлга сиғмайдиган гап. Гарчи ҳаққимиз йўқдир... Лекин...

Т о ж и в о й. Нега ҳаққимиз йўқ экан, бу гапинг ғалати бўлди-ку! **Ширин**, сиз ақлли аёлсиз, фожиарўй беришига йўл қўйманг. Бир пайтлар Келдиёрни тарк этган экансиз — ўша гап ўшалигича қолаверсин. Орадан шунча йил ўтиб, эски дардни газак олдириш... унинг оиласи бор, сизнинг ҳам бола-чақангиз бордир. Яхши эмас.

Ширин. Сизлар мен ҳақимда нима биласизлару Келдиёр деганда нимани тушунасизлар?

Т о ж и в о й. Ҳар ҳолда сиздан кўра кўпроқ нарсани биламиз. Йигирма йилдан бери дўстлармиз, ахир...

Ширин. Йигирма йил. Менинг эса умрим у билан боғлиқ. Мен шу йиллар мобайнида унинг номи билан нафас олдим...

Т о ж и в о й. Биз ҳам бўш юрганимиз йўқ.

Фахриддин. Нималар деб валдираяпсан?

Т о ж и в о й. Уч кишини бахтсиз қилишга ботинмасангиз керак, ҳар ҳолда?

Ширин. Бундай ҳукм чиқаришга ҳаққингиз йўқ, аввало. Иккиламчи, бировларнинг ишига билиб-билмай аралашиб инсофдан эмас. Хайр. Саломат бўлинглар.

Т о ж и в о й. Нима! Тушунмаяпман. Бизни ҳайдаяпсизми?

Фахриддин. Кечирасиз, **Ширин.** Кетдик, **Тоживой.**

Т о ж и в о й. Йўқ, тўхтаб тур.

Шу пайт хонага югуриб **Гули** киради ва эшик олдида **Фахриддин** билан тўқнашади.

Фахриддин. Кетдик... Сиз!!!

Гули. Фахриддин! Сиз...

Фахриддин. Гули! Нима қилиб юрибсиз бу ерда? Менинг бундалигимни қаёқдан била қолдингиз?

Гули. Нима қилиб юрибсиз меҳмонхонада?

Фахриддин. Мен сизга кейин тушунтираман, Гули.

Тоживой. Гули! Ҳеч гап йўқ. Шунчаки иш билан келган эдик. Ишимиз ҳам тугади. Кетяпмиз.

Гули. Ҳеч нарсага тушунмаяпман.

Тоживой. Тушунишингиз керакмас. Биз ўзимиз ҳам кўп нарсага тушунмаяпмиз. Хайр, Ширин.

Фахриддин. Кетдик, Гули.

Гули. Тўхтанглар. *(Шириннинг олдига югуриб боради.)* Ойи! Нима бўлди ўзи. Сиз уларни хафа қилиб қўйдингизми?

Фахриддин. Ойи?!

Тоживой. Мен янглишмаяпманми? Ойи дедингизми?

Гули. Ҳа менинг ойм.

Фахриддин. Гули. Ҳазиллашяпсизми? Ўзингизнинг ойингизми?

Тоживой. Фахриддин. Қизиқ одамсан жуда, ахир бировни ойсини одам, ойи дейдими.

Гули. Ҳа. Ўзимнинг ойм. Танишмадиларингми?

Тоживой. Танишдик. Гаплашиб ҳам олдик-а, Фахриддин?

Фахриддин. Гули! Мен Қаландар акангизникида бўламан. Хайр.

Чиқиншади. Сукунат.

Гули. Ойи! Нима бўлди ўзи? Уларга бир нима дедингизми? Ахир мен сизни нима мақсадда чақиртирган эдим? Менга ёрдам берасиз десам, нималар қилиб қўйдингиз? Наҳот у мени севмаса.

А р и я

Ишқ-муҳаббат кўйида
йўлдан адашганман наҳот,
Кел, қўлимни қўлга олгил,
йўлга солгил, эй ҳаёт...

Ш и р и н. Тингла, қизим. Мен ҳеч нарса билганим йўқ.

Г у л и. Ойи. У мен билан ҳеч бундай гаплашмасдику. Ораларингиздан бир нарса ўтганга ўхшайди. Нима?

Ш и р и н. Сен янглишяпсан, Гули. Ҳеч нарса ўтгани йўқ. Биз фақат аввалдан танишмиз, холос.

Г у л и. Нима? Аввалдан танишмиз?

Ш и р и н. Йўқ, йўқ. Сен ўйлаган маънода эмас. Бошқа гап бу. Менинг ёшлигим, бебошлигим... Ҳозир мендан ҳеч нарса сўрама. Сў-ра-ма. (*Ўрнидан туради ва тез кийиниб чиқа бошлайди.*) Мен кетишим керак. Сен шу ерда қол. Ҳеч қаерга жилма. (*Чиқиб кетади.*)

Г у л и. Нималар бўляпти ўзи. Тушунсам ўлай агар. (*Телефонга югуради.*)

Парда.

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Қурилиш министрлиги идорасида Озодаҳоннинг иш кабинети.
Қ а л а н д а р ҳадеб ўз фикрини уқтиради, О з о д а тинглайди.

Қ а л а н д а р. Архитектор қўрқоқлик қилиб, ўзининг дастлабки режасидан воз кечиб, иморатнинг бутун кўркини сидириб ташлабди. Ёшда, Озодаҳон, биринчи иши. Нима бўлсаям проектимни қабул қилишсин деган-да.

О з о д а. Иморат ўқишга, яшашга қулай бўлиши керак. Шундай бўляпти ҳам.

Қ а л а н д а р. Лекин шу аҳволда қурилса, айтинг, қайси бир бинодан фарқ қилади, шаҳарнинг ўша қисмидаги умум ансамблга сағал бўлсаям чирой қўшадими?

О з о д а. Такрор айтаманки, ҳар қандай бино энг аввало мақсадга хизмат қилиши керак.

Қ а л а н д а р. Озодахон, ахир, мен ўзим учун сўраётганим йўқ-ку. Гап талантли архитектор устида кетяпти. Талантли! Балки бу унинг бутун умрлик орзусидир. Балки, шундан кейин у ўзига ишониб катта ишларга қанот боғлар.

О з о д а. Қаландар ака!

Қ а л а н д а р. Озода! Ҳар бир ишнинг сабабчиси бўлади. Талантлиқ одамга ёрдам қилиш керак, талантсиз одамлар ўз йўлини шундоқ ҳам топиб кетаверишади.

О з о д а. Қизиқ фалсафа. Мен тоғдан келсам, сиз боғдан келасиз.

Қ а л а н д а р. Хўп, Озодахон. Мени хотиним сифатида, дўстим сифатида тушуноласизми, наҳот ёрдам беролмасангиз?

О з о д а. Сиз ҳам мени тушунинг. Хотинингиз, энг яқин кишингиз сифатида тушунаман, лекин бошлиқ сифатида ёрдам беролмайман.

Шу пайт эшик очилиб, Ш и р и н киради.

Ш и р и н. Мумкинми?

Қ а л а н д а р. Мумкин эмас. Тинч қўясизларми? Гапимни охиригача гапира оламанми, йўқми?

О з о д а. Мумкин, киринг.

Қаландар жаҳл билан ўтиради.

Ш и р и н. Мени танимадиларингиз, шекилли. Мен Ширинман.

Озода билан Қаландар ҳайрон бўлиб тикилади унга.

Ш и р и н. Ҳа, ўша Ширинман.

Қ а л а н д а р. Озодахон, мен кейинроқ кираман,
(Уларни қолдириб чиқади.)

О з о д а. Эшитаман, ўтиринг.

Ш и р и н. Мен сиздан кўмак истаб келдим, Озода.

О з о д а. Агар Келдиёр билан қўшиб қўйинг десангиз, хато қиласиз, бу қўлимдан келмайди. Сиз Келдиёрнинг муҳаббатини бир пайтлар оёқ ости қилган эдингиз. У сизни беҳад севар эди. Энди у ўз ҳақиқий севгиси, ўз бахтини топганда — бу ишга раҳна солиш инсофдан эмас. Мендан кўмак кутманг.

Ш и р и н. Мени ҳеч ким тушунмаяпти.

О з о д а. Тушунмайди ҳам. Ёишт қолипдан кўчган. Ҳатто ҳамон севсангиз ҳам.

Ш и р и н. Ҳа, мен уни севар эдим. Ҳаммаси арзимаган бир майда гапдан бўлди. Бемаъни бир ғурур... Бир учрашувимизга нима бўлди-ю, келолмай қолдим. Узр сўрадим. У истеҳзо билан: «Яна кимнинг этагини тутдингиз?» деди. Жаҳл устида: «Йигит зоти қирилган эмас», дедим. У: «Марҳамат, йўлингиз очиқ», деди. Мен: «Йўлимнинг очиқлиги ўзимга боғлиқ», дедиму қайрилмай, тикка ўтиб кетдим. Бир йил турдим эрим билан, холос. У ҳам уйланди ҳадемай. Лекин мен усиз яшаёлмасдим. Уни деб геология институтига кирдим. Геолог бўлдим. Уни деб тоғларни севиб қолдим. Ҳаммаси уни деб. Хайр, майли, ҳозир бошқа масалада келдим ёнингизга. Фахриддин бир қизни севади, биласизми, Озодахон?

О з о д а. Биламан. Бунақанги муҳаббат кам бўлади дунёда. Сизнинг нима ишингиз бор бу билан?

Ш и р и н. Гули менинг қизим. Мен унинг чақириғи билан келган эдим. Агар менинг бошимдан кечганларни қизим билиб қолса — муҳаббати барбод бўлиши мумкин. Мен буни истамайман. Мен кетишим

керак. Сиз ундан ёрдамингизни аяманг, ёнида бўлинг, оналик қилинг.

О з о д а Ширин, билмабман, кечиринг.

Ш и р и н. Сизнинг ўрнингизда мен ҳам шундай қилган бўлур эдим. Фахриддинни тезда топиб унга тайинлаш керакки, Гули бу ҳақда ҳеч нарса билмасин. Лоақал ҳозирча.

О з о д а. Мен уни огоҳлантираман. Сиз қачон қайтмоқчисиз?

Ш и р и н. Эртага.

О з о д а. Йўқ, бугун қайтганингиз маъқул.

Ш и р и н. Мен Келдиёрни кўрмасдан кетолмайман.

О з о д а. Бу ишни қила кўрманг. Илтимос қиламан. Бу ортиқча, Ширин.

Ш и р и н. Озода, сиз мени шу сўнгги учрашувдан бебаҳра қилманг... Мен албатта кетаман. Сўзим — сўз.

О з о д а. Ширин.

Ш и р и н. Қатъий қарорим шу, Озодахон. Кўришим керак.

О з о д а. Ўзингиз биласиз.

Ш и р и н (*унга яқинлашиб, юзидан ўпади.*) Хайр, энди кўришмасак керак. Сизга ишондим. (*Чиқади.*)

О з о д а (*ёлғиз*). Бунча мураккаб бўлмаса бу ҳаёт дегани!

Парда.

ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Хиёбоннинг бир четида скамейка. Келдиёр бир ўзи. Ширинни кутмоқда.

Келдиёр. Қизиқ. Бир ҳафта олдин биров менга бугун шу ерда бўлишимни айтса ишонмас эдим. Ўзи

ям ишонадиган гап эмас-да. Йигирма йил. Ахир бир умр. Оғир бир дарддан қутулгандайман. Бутун борлиқ бошқача бўлиб кўринади кўзимга. Дарахтлар ҳам, гуллар, осмон ҳам. Мени тарк этган муҳаббат қайтиб келди яна. (*Куйлайди.*)

Келди кўнгил уйига ёрим яна,
Йўлларига садқадир борим яна.
Кет, хазон фасли хаёлимдан йироқ.
Барқ уриб очилди гулзорим яна.
Не ажаб, дилда қўшиқлар урса мавж,
Сайраса булбул бўлиб торим яна.
Кетма, ёр, ёнимдан энди бир нафас,
Шул эрур, сендан ўтинч — зорим яна.

Ашуланинг ўртасида саҳнага Ш и р и н киради. Бу ашулани берилиб эшитар экан, беихтиёр юриб К е л д и ё р д а н нарироқ тўхтади. Ва улар бир-бирига тикилиб жим қолишади. Музыка давом этади. Ширин аста-секин Келдиёрнинг олдига келиб ўтиради. Келдиёр Шириннинг қўлини олиб ўз юзига, бағрига босади.

К е л д и ё р. Менинг Шириним. Қаерда эдинг. йигирма йил?! Тезроқ келсанг бўлмасмиди?!

Ш и р и н. Узинг-чи? Истаганингда топар эдинг. Топардинг. «Оёгингни тираб майли дедингу», мени турмушга бериб юбординг.

К е л д и ё р. Майли, дейиш учун ҳам оёқ тираш керак эканми. Оғзидагини олдирган, деб мазах қиларди мени Тоживой. Кўп сувлар оқди-кетди шундан бери. Тоғларда қолиб кетганларимда нуқул сени йилар эдим. Жинни эканмиз ўшанда. Бахтни қадрига етмаган эдик. Ҳали-ҳали эсимда. «Йўлимни очиқлиги ўзимга боғлиқ», дедингу...

Ш и р и н. Мен эса ҳаминша сен билан эдим, тоғда ҳам, бўм-бўш уйда узун кечаларда ёлғиз қолганимда ҳам. (*Пауза.*) Келдиёр! Қизинг неча ёшда?

Келдиёр. Ун саккизда. Дурдона. Олижаноб инсон. Мен ўгил бўлсин деган эдим. Қиз бўлгани яхши бўлди. Акс ҳолда, бундай инсон дунёга келмаган бўларди. Биласанми... Бир-биримизни жуда ҳам тез тушунамиз. У ҳам тоғларни жуда севади... Балки шунинг учундир...

Ширин. Менинг қизим ҳам ўн тўққизга кирди. Мана кўрдингми қандай қарибмиз. Қизларимиз ҳам каттагина бўлиб қолибди.

Бир ҳолатда, секин юради. Келдиёр Шириннинг сўзларини диққат билан тинглайди. Лекин юрагида нотинчлик.

Келдиёр. Нима бўлди, Ширин? Гапларим ёқмадимми сенга?

Ширин. Йўқ. Йўқ. Гап унда эмас.

Келдиёр. Нимада бўлмаса? Нега кўзларингда ёш. Бирор нарса бўлдими?

Ширин. Ҳеч нарса бўлгани йўқ... *(Пауза.)* Келдиёр. Ёр келди маъносида бўлса керак-а? Шундайми?

Келдиёр. Ширин, нима бўлди, айт? Сенга бирор киши бир нарса дедими?

Ширин. Йўқ. Ҳеч ким ҳеч нарса дегани йўқ. Ким менга сен тўғрингда бирор ножўя гап айтарди. Сенинг дўстларинг ажойиб, Қувондиқ ҳам, Озода ҳам, Қаландар ҳам, Фахриддин ҳам, Тоживой ҳам...

Келдиёр. Мен аҳмоқ бу ёғини ўйламаган эканман. Албатта улар аралашиши керак. Аралашишмаса бўлмайди. Фахриддин ҳам учиб келибди-да. *(Ҳаяжонланади.)*

Ширин. Келдиёр, ўзингни бос.

Келдиёр. Мен кетишим керак, Ширин. Эртагача бир қарорга келма. Ўтинаман. *(Чопиб чиқиб кетади.)*

Ширин ўзини тутолмайди, скамейкага ёпишиб, йиглайди.

Парда.

ЕТТИНЧИ КЎРИНИШ

Озодахонлар уйида меҳмонхона. Фахриддин роялга энгашганча хаёл суради. Тоживой китоб жавони олдида таянган бир қиёфада тик қотган. Диванда ўтирган Қувондиқ асабий қўзғалиб-қўзғалиб қўяди. Креслода Озода, қўлида журнал, Келдиёр бошини эгиб, четроқда ўтирибди. Стол устида турли нознеъматлар, лекин дастурхонга ҳеч ким ёндошмаган.

Келдиёр. Нега? Нега энди мен ўз ҳаётимни ўзимча қуролмайман. Маслаҳатга ҳеч кимни чақирган эмасман.

Тоживой. Менга қара. Геолог...

Қувондиқ. Тоживой, қўй, гапираверсин.

Келдиёр. Ахир мен ҳеч кимнинг ҳаётига халал берадиган иш қилаётганим йўқ-ку.

Тоживой. Фахриддин, гапирсанг-чи, ёрилиб кетаман ҳозир.

Фахриддин. Тинч тур. Тоживой. Ҳозир сен эмас, Келдиёр гапирадиган пайт.

Келдиёр. Сизлар менинг ҳолатимга тушунмаяпсизлар. Ҳеч кимни менинг кунимга учратмасин. Мен ноиложман. Бу қалбим амри. Аралашмаларинг, ўзим ҳал қиламан.

Тоживой. «Ўзим ҳал қиламан» эмиш. Эшитяпсизларми? Демак, ҳаммамиз бекорга кўча чанги-тиб юрибмиз. Бизнинг ўзимиз ҳам, сўзимиз ҳам керак эмас, бу кишига! Эшитяпсанларми? Бунчалик ўзгариб кетиш... Ҳайронман.

Келдиёр. Ҳамма нарса ўзгаради бу ҳаётда, ҳайрон бўлмаслик керак. Ҳар кимнинг фақат ўзигагина хос жиҳатлар ва соҳатлар ҳам борки, улар даҳлсиз бўлиши керак.

Қувондиқ. Мужмал фалсафа.

Озода. Нимани кўзда тутяпсиз, Келдиёр?

Тожибой. У ўз қилмишларини оқламоқчи.

Келдиёр. Ким рухсат берди сизларга мени муҳокама қилмоқни ва умуман, кимнинг ҳаққи бор менинг ишимга аралашिशга?!

Қувондиқ. Биз сенга ким бўламиз — дўстларингми? (Пауза.) Бу фикринг мутлақо ўринсиз, Келдиёр.

Озода. Нима, дўстлигимизни рад қиляпсизми шу билан? Биз аросатда қолган дўстга ёрдам қилмоқчи бўлсагу...

Қаландар. Тўхтанг, Озода. Сиз Келдиёрни аросатда қолган киши деб ҳисобляпсизми? Менимча у бошқа фикрда.

Тожибой. Биз чиндан ҳам бефойда ишга қўл урганга ўхшаймиз. Пинагиниям бузмаяпти бу одам. Бир тузукроқ нарса десанг-чи, муддаонгни айтсанг-чи? Жар ёқасида эканлигингни сезяпсанми ҳеч.

Келдиёр. Сенлар ҳеч нарсани тушунмаяпсан.

Қувондиқ. Тушунтир, доно сен-ку, ахир.

Тожибой. Тушунтиролмайти, уялади.

Қаландар. Қўй. масхарабозликни.

Келдиёр. Муҳаббат туйғусини ҳис этолмасанг нима қилай, биродар. Бу туйғу ҳақиқий маъносида ҳаммада ҳам бўлавермайти. Ҳар бир қалбга ҳам ишқ меҳмон бўлавермайти.

Тожибой. Сенинг қалбингга икки марта меҳмон бўлибди-да унда. Бахтиёр инсон!

Келдиёр. Кулма, ҳа, мен бахтиёрман. Йигирма йил кутдим мен бу кунни. Йигирма йил олдин кўрсатолмаган журъатим жазосини торта-торта тоқатим

тоқ бўлди. Нима кераги бор эди бу савдога аралашиб. Мен усиз яшай олмайман. Ҳеч ким, эшитяпсизларми, ҳеч ким мени бу йўлдан қайтаролмайди. Мени ўз ҳолимга қўйинглар.

Унингсиз на кундузим бўлгай,
На кечалар юлдузим бўлгай.
На баҳорим, на ёзим бўлгай,
На иқбол, на парвозим бўлгай.
У йўлимни ёритган машъал,
Қалбим ичра янграган ғазал.
Бахт унингсиз бўлмас мукаммал,
Орзуларим топмагай амал.
Ёнимдадир тоғу дарёда.
Хаёлимда шому сабода.
Чин севгидан ул тутиб бода,
Мени мангу этмиш афтода.

Келдиёрнинг бу қўшиғини йигитлар киноя, истеҳзо билан «тасдиқлаб», ўз норозилиklarини изҳор этадилар. Озода Келдиёрга яқинроқ келади.

О з о д а. Муҳаббат билан Дурдонани нима қилмоқчисиз?

К е л д и ё р. Муҳаббат мени тушунади, янглишмасам. Лекин... Дурдона... (*Уйланади.*) Дурдона кечирмайди. Бу аччиқ ҳақиқатни аниқ биламан. Жуда оғир бўлади. Лекин чидаш керак. Бошқа иложим йўқ.

О з о д а. Келдиёр, уйингизга боринг, илтимос.

Қ у в о н д и қ. Наҳотки тушунмаётган бўлсанг, сен у билан бахтли бўла олмайсан. Сени Муҳаббат ва Дурдонанг хаёли ҳамиша таъқиб қилади. Уларнинг уволига қоласан. Тинчлигинг, субутинг йўқолади. Келдиёр, тушунсанг-чи!

Т о ж и в о й. Ё тавба! Бу нима деган гап ўзи-а?

Шундай хотинни ташлаш... Кўр бўласан-ку, оғайни. Вақт ўтару, эмаклаб келиб ёлборасан унга. Энг даҳшатлиси шуки, Муҳаббат сени кечириб ҳам юбориши мумкин, олижаноблик билан...

К е л д и ё р (*истеҳзо билан*). Менга яхшилик истаб, чекаётган азиятларингиз учун катта раҳмат, дўстлар. Лекин бу муаммони ўз ихтиёримга қолдиришлар, илтимос. Раҳмат, сизларга.

Чиқади. Оғир сукунат.

Қ а л а н д а р. Охири кўринмайди бу галванинг. Тўғри айтди. Ўзлари ҳал қилишсин.

Ф а х р и д д и н. Бу нима деганинг? Биз-чи? Агар Келдиёр тушунмаётган бўлса...

Қ а л а н д а р. Сенинг ишларингга ҳеч ким аралашаётгани йўқ-ку. Билган ишингни қилиб юрибсан.

Ф а х р и д д и н. Мана шу аралашмаганларинг чатоқ-да. Агар аралашганларингда яхшироқ бўлармиди? Биз фақат зарурият туғилган чоғлардагина: кимнингдир мотами-ю, кимнингдир тўйи пайтидагина учрашишимиз керак деб хато қиламиз. Биз бир-биримизга ҳар маҳал, ҳар доим керакмиз. Буни унутиш ярамайди.

Т о ж и в о й. Бу ақлли гапнинг сендан чиқиши қизиқ бўлди-ку. Кесакдан олов чиққандай. Ўзингни кундуз куни чироқ ёқиб топиб бўлмайди-ю. Доим сафардасан.

Ф а х р и д д и н. Энди кетмайман.

Т о ж и в о й. Бизга меҳру шафқат қиляптилар гўё.

Ф а х р и д д и н. Йўқ. Меҳру шафқат эмас. Энди кўп нарсаларга ақлим етяпти. Озодахон ҳаммамизни фавқулодда сабаб билан бу ерга тўплаб тўғри қилган. Қаландарнинг бу ҳақдаги даъвосига қўшилиб бўлмайди.

О з о д а. Мен фақат яхши ният билан...

Қ а л а н д а р. Кўряпсиз-ку яхши ниятни...

Қ у в о н д и қ. Озодахон тўғри қилганлар. Энди гап шундаки, биз Муҳаббат билан Келдиёрга ёрдам беролдикми-йўқми?

Т о ж и в о й. Ҳай, билмадим-да. Қаттиққўллик қилиш керак эди. Ширинни бўлса, чиройлиқкина қилиб жўнатиб юбориш керак эди келган томонига, вассалом, гап тамом!

Телефон жиринглайди.

О з о д а. Ким бўлди экан? (*Трубкани олади.*) Эшитаман, Гули? Сенмисан, қизим? Қаердан гапиряпсан?

Ф а х р и д д и н (*телефон трубкасини Озоданинг қўлидан юлиб олади.*) Гули! Жонгинам, қаердасан? Жойингда тур. Қимирлама. Мен ҳозир етиб бораман.

Т о ж и в о й. Қаёққа? Фахриддин?

Ф а х р и д д и н. Севгилим ёнига. Бўлажак хотиним ёнига. Эшитяпсанми? Хотиним ёнига!

Т о ж и в о й. Тагин биттаси аёл тузоғига илинди.

Парда.

САККИЗИНЧИ КҰРИНИШ

Д у р д о н а в а Д и л м у р о д, Г у л и в а Ф а х р и д д и н учрашув.

Д у р д о н а. Уйга ёлғиз ўзим боролмайман. Мен билан бирга юр.

Д и л м у р о д. Ноқулай бўлмасмикан?

Д у р д о н а. Қўрқяпсанми? Қўрқоқ!

Д и л м у р о д. Гапингни қара-ю. Фақат ноқулай бўлмасмикан деяпман, холос.

Д у р д о н а. Унда мен ҳам бормайман. Қўрқаман. Адамнинг кўзларига қандай қарайман... (*Пауза.*) Соат неча бўлди экан?

Д и л м у р о д (соатига қарайди). Билмадим. Соатим ҳам тўхтаб қолипти.

Д у р д о н а. Балки тўхтагани яхшидир...

Г у л и киради.

Д и л м у р о д. Яхши қиз, соатингиз неча бўлди?
Г у л и. Ўн бир.

Д и л м у р о д (Дурдонанинг олдига боради). Ўн бир бўлибди.

Д у р д о н а. Яхши қиз деб сўрамасанг ҳам бўларди.

Д и л м у р о д. Дурдона.

Д у р д о н а. Ҳазиллашдим. Кетдик. Бу ерга нимагадир Фахриддин акам келяптилар.

Чиқиб кетишади. Ф а х р и д д и н югуриб киради.

Ф а х р и д д и н. Гули!

Г у л и. Сиз боя, телефонда...

Ф а х р и д д и н. Ҳа. Жонгинам дедим. Тагин айтаман. Жонгинам. Гули, мен сизни севаман.

Г у л и. Қайтаринг.

Ф а х р и д д и н. Севаман. Жонимдан ҳам ортиқ.

Г у л и. Тагин.

Ф а х р и д д и н. Севаман.

Гули қулоч кериб бениҳоя хурсанд, жавлон уриб ҳайқиради.

Музика.

Парда.

ТУҶҚИЗИНЧИ КЎРИНИШ

Вокзал. Пўлат излар манзараси. Д и к т о р қ и з н и н г овози эшитилади.

Диктор овози. Граждан пассажирлар ва кузатувчилар! Эҳтиёт бўлинглар, бешинчи поезд биринчи йўлдан жўнайди. Тошкент — Москва поезда ўн минутдан сўнг биринчи йўлдан жўнайди. Қайтараман...

Қувондиқ, Тоживой, Озода, Қаландар перронда кўринадилар.

Қувондиқ. Озода! Фахриддин келаман дедими?

Озода. Ҳа, албатта етиб келаман деди. Ишқилиб ҳамма иш ўнгидан келсин.

Қаландар. Ниманидир айтмаяпсизми дейман.

Озода. Келдиёрнинг кеча гапирган сўзларидан кейин бир нима дейишга ҳам ожизман. Лекин юрагим сезиб турибди. Нимадир бўлади тагин.

Қувондиқ. Нафасингизни иссиқроқ қилинг, Озода.

Тоживой киради.

Тоживой. Поезд роппа-роса ўз вақтида жўнар экан. Мана бу сенга. *(Гул узатади.)*

Қувондиқ. Мана, сафаримиз ҳам қариди. Лекин, афсуски, истагаимиз бўлмади.

Қаландар. Ҳаёт мураккаб нарса, дўстим. Кутилмаган ҳодисалар содир бўлиши мумкин.

Тоживой. Қўлимиздан келган ҳамма ишни қилдигу, лекин нозик нуқтасини тополмадик, чамамда. Топиш мумкин эди, лекин тополмадик.

Қаландар. Қўйсанг-чи, оғайни, ҳамма иш қилинди. Лекин эру хотин муносабатларидаги ҳиссиётлар олами чигал. Одамларнинг ўзларигина ўз ҳаётини ҳал қиладиган шахсий дамлари кўп бўлади турмушда. Бу—ҳаёт.

Озода. Қувондиқ, Севарахонга мендан беҳад

саломлар айтинг. Шунча ўқигани етар. Яшашга ҳам вақт топсин-да, ахир. Келсин мундоқ айланиб.

Қ у в о н д и қ. Энди бирга келамиз.

Қ а л а н д а р. Бу бошқа гап.

Қ у в о н д и қ (*Қаландарга*). Нега маъюссан, оғайни. Ҳа, айтгандай, қурилишинг масаласи ҳал бўлди-ми?

Қ а л а н д а р. Ҳал бўлди. Лекин битта иморат қуряпмиз, иккинчиси бузиляпти. Наҳотки дўстлигимизга раҳна тушса, оғайнилар.

Т о ж и в о й. Қўйсанг-чи, бу гапларни. Масалан, мен ўла-ўлгунча сизлардан ажралмайман. Жаҳон айвонида...

Қ у в о н д и қ. Нега энди Келдиёрни даврамиздан чиқиб кетди, деб ўйлаяпсизлар? Мен уни ўзимиздан ажратмоқчи эмасман.

Т о ж и в о й. Эҳ, ҳозир юзта отадиган хонаси келди-да.

Қ а л а н д а р. Вой, майпараст-эй, уйда отганинг камлик қилдими? (*Қувондиққа*.) Бу сенга. Севара билан дўстлар соғлиғига ичасан.

Т о ж и в о й. Йўқ. Қадаҳ баҳонасида гап айтгим келиб қолди. Майли, шундай гапираверсам ҳам бўлади. Мен абадий дўстлигимиз учун, садоқат ва ҳалоллик учун, ҳақиқий инсоний муҳаббат учун хаёлан бўлса ҳам қадаҳ кўтаришингизни илтимос қиламан.

Қ ў ш и қ

... На олис манзиллар,
На йиллар, фасллар.
Дўстларинг меҳрини сўндира олмас.
На оғир ҳижронли, суронли йиллар
Кўнгилга гард-ғубор қўндира олмас...

Қ у в о н д и қ. Ҳа, вақт ҳам кетяпти. Негадир, Дилмурод етиб келолмади. Ажойиб ўғлинг бор, Қа-

ландар. Унга айтадиган бир-иккита гапларим бор эди, афсус... Албатта хат ёзиб турсин. Айт.

Қ а л а н д а р. Сен уни йўлингга ағдариб оляпсан. Битта ҳарбийнинг ўзиям етиб-ортар эди бизга.

Қ у в о н д и қ. Мамлакатга ҳарбийлар ҳали кўп керак бўлади, азизим. Сен иморатларингни қуравер, биз сенга осойишта ҳаёт таъминлаб берамиз.

Т о ж и в о й. Поезддан қолиб кетма тагин, қалқонимиз, қани юрдик.

Қ у в о н д и қ. Аттанг, Фахриддин ҳам етиб келолмади.

О з о д а. Ҳали беш минут бор, етиб келар.

Т о ж и в о й. Юрасизларми-йўқми?

Улар чиқиб кетадилар. Саҳнага К е л д и ё р билан Ширин чиқади.

К е л д и ё р. Бир дақиқа шу ерда тур, мен ҳозир, нега битта билет олдинг, тушунмаяпман.

Ш и р и н. Қатъий қарорга келишдан олдин, бу гапни чуқурроқ ўйлаб кўришинг керак, деган эдим.

К е л д и ё р. Яна ўша гап. Нима, мен сени йўқотиш учун қайта топдимми? Мен ҳозир... *(Югуриб чиқади.)*

Д и к т о р о в о з и. Граждан пассажирлар! Эҳтиёт бўлинг, бешинчи поезд - биринчи йўлдан жўнайди. Қайтараман. Тошкент — Москва поезда биринчи йўлдан жўнайди.

Дурдона ва Дилмурод киради.

Д и л м у р о д. Айтмадимми, кечикамиз деб. Ана, кечикдик. Мен гаплашиб олишим керак эди Қувондиқ акам билан.

Д у р д о н а. Кузатишимиз дурустроқ бўлсин деган эдим-да.

Дилмурод. Гулга бало бормиди шу тиқилинчда.

Дурдона. Жаҳлинг чиқмасин. Мен айбдорман. Бўйнимга оляпман-ку. *(Пауза.)* Чиндан ҳам, Москвага ўтиб кетмоқчимисан?

Дилмурод. Кимдан чиқди бу гап?

Дурдона. Биладан, хаёл суришингдан биладан, унда мен нима қиламан?

Дилмурод. Биласанми, Қувондиқ амакининг гапларида жон бор. Москва — бу Москва. Ундан кейин... Мен шуғулланаётган проблеманинг ўзи ҳам буни тақозо қилади. Майли, бу ҳақда кейин гаплашармиз... Сен ҳозир тушунмайсан барибир.

Дурдона. Ҳа, албатта. Мен тушунмайман.

Дилмурод. Хафа бўлма, мен бошқача гапирмоқчи эдим.

Дурдона. Гулларни нима қиламиз?

Дилмурод. Гулларними? *(Елғиз турган Ширинни кўриб унинг ёнига боради.)* Кечирасиз, сиз кимнидир кузатяпсизми?

Ширин. Йўқ.

Дурдона. Ўзингиз кетяпсизми?

Ширин. Ҳа.

Дурдона. Қаерга? Кечирасиз?

Ширин. Узоққа. Шимолга.

Дурдона. Оқ айиқлар маконига денг.

Ширин. Ҳа. Оқ айиқлар маконига.

Дурдона. Нега бунча узоққа?

Ширин. Ишим шунақа. Геологман.

Дурдона *(отаси эсига тушади. Кўзига ёш югуради. Кўз ёшини Ширинга кўрсатмайди)*. Менинг дадам ҳам геолог эди.

Ширин. Нега геолог эди дейсиз. Ҳозир-чи?

Дурдона *(гапиролмайди ва бирдан)*. У ўлган. *(Чўзиб гапиради.)* У ўлган. *(Пауза.)* Бу гуллар сизга.

Ширин. Раҳмат.

Шу пайтда Дилмурад чақиради.

Дилмурад. Дурдона! Кетамизми энди?

Дурдона. Ҳозир, Дилмурад.

Ширин. Дурдона! Сизнинг отингиз Дурдонами?

Дурдона. Ҳа, Дурдона. Нима эди?

Ширин. Бу йигит эса Дилмурад денг.

Дурдона. Ҳа, Дилмурад.

Ширин. Сизни жуда севса керак.

Дурдона (*уялади*). Ҳа.

Ширин. Сиз-чи?

Дурдона. Мен ҳам.

Ширин (*бирдан қаттиқ қучоқлайди Дурдонани*).

Дурдона, севгингизни асранг. Мен ўз вақтида асрай олмадим. (*Уни юзларидан, кўзларидан ўпади.*) Бахтли бўлинг, Дурдона. Хайр. (*Чиқиб кетади.*)

Тепловоз садоси, состав силжигани эшитилади. Келдиёр югуриб киради.

Келдиёр. Ширин! (*Поезд жўнаганини кўриб чопади.*) Ширин!

Дурдона (*адасини кўриб ўзини туголмайди*). Дада!.. (*Келдиёрнинг бағрига отилади.*) Кетманг, дада!

Узоқдан Шириннинг овози.

Ширин. Хайр, Келдиёр!

Келдиёр (*Дурдонанинг бошини бағрига босади*). Хайр, Ширин! Кетмайман, қизим!

Парда.